

УДК 343.575

В.М. Герасімов, кандидат фармацевтичних наук,
заступник начальника відділу Науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру при ГУМВС
України в Запорізькій області

Р.С. Короленко, начальник сектору Науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру при
ГУМВС України в Запорізькій області

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБІГУ КОНТРОЛЬОВАНИХ РЕЧОВИН В УКРАЇНІ

Досліджено сучасний стан обігу контрольованих речовин в Україні та законодавче забезпечення боротьби з незаконним обігом зазначених речовин.

Ключові слова: незаконний обіг, наркотичні засоби, психотропні речовини, психоактивні речовини, прекурсори, аналоги, похідні аміноалкіліндолу, похідні фенілетиламіну.

Исследовано современное состояние оборота контролируемых веществ в Украине и законодательное обеспечение борьбы с незаконным оборотом этих веществ.

The paper studies current state of handling of controlled substances in Ukraine and legislative framework to combat trafficking of these substances.

У легальному та нелегальному обігу в Україні перебуває значна кількість контрольованих речовин (наркотичних, психотропних речовини, прекурсорів тощо) [4, 5, 6]. Відповідно до Закону України від 15.02.95 р. «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» (зі змінами) «наркотичні засоби — речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, внесені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (770-2000-п)», «психотропні речовини — речовини природні чи синтетичні, препарати, природні матеріали, внесені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (770-2000-п)», «прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин (далі — прекурсори) — речовини, які використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, внесені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (770-2000-п)», «аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин — заборонені до обігу на території України речовини синтетичні чи природні, не внесені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (770-2000-п), хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють». Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів відповідно до зазначеного Закону України — це

«згруповані у списки наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин, внесені до таблиць I—IV (770-2000-п) згідно із законодавством України та міжнародними договорами України. Перелік (770-2000-п) та зміни до нього затверджує Кабінет Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері охорони здоров'я і публікуються в офіційних друкованих виданнях» [1, 2, 3].

Віднесення лікарських засобів і речовин до аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин належить до компетенції Державної служби України з контролю за наркотиками. Саме вона згідно з п. 21 Положення про Державну службу України з контролю за наркотиками, затвердженого Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 457/2011, «готує у випадках, передбачених законодавством, та в установленому Кабінетом Міністрів України порядку висновки щодо належності засобів і речовин до аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин». Водночас слід зазначити, що саме за рахунок аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин відбувається невпинне збільшення кількості нарко- та психоактивних речовин у нелегальному обігу (у тому числі і в Україні), їх ротація (коли щойно синтезовані речовини заміщують ті, щодо яких введено заходи контролю та різні обмеження) [7, 8]. Так відбувається просування нових аналогів нарко- та психоактивних речовин, так званих дизайн-драгів.

На початковому етапі цього процесу, ще до розповсюдження та задовго до початку вжиття державою відповідних заходів з контролю і заборони, готується «базис» із запровадження речовини. Потім речовина «залпом викидається» на ринки відразу багатьох країн. До того моменту, коли ця речовина підпаде під заборону, прибуток від її продажу набагато перекиє витрати з підготовки до «викидання» наступної, вже синтезованої психоактивної речовини. Таким чином, спостерігається нова, багатоетапна схема розповсюдження «легальних» психотропів:

- опробування;
- створення «іміджу» за рахунок високої чистоти або сумішей;
- очікування зручного моменту;
- різке масове «викидання» на ринок;
- перехід до іншої попередньо випробуваної речовини.

На сьогодні наведена схема пов'язана з мінімальним ризиком з погляду упущеної вигоди або кримінальної відповідальності при поширенні забороненої речовини: до моменту її заборони прибуток буде отримано, а на ринку з'явилася її легальна, попередньо випробувана та відома у колах споживачів альтернатива.

Зростання кількості споживачів психоактивних речовин (далі — ПАР) демонструє така статистика: у 2003 році в Україні зареєстровано 120 000 споживачів ПАР, у 2004 році — 152 418, у 2006 році — 154 447, у 2007 році — 173 328, у 2008 році — 174 110, у 2009 році — 164 771.

Виробництво нових аналогів нарко- та психоактивних речовин на цей час є доволі масштабним і здійснюється низкою закордонних компаній, переважно Азіатського регіону. Регіонально виробництво не локалізовано, хоча й наближено до Китаю. Декларована мета виробництва — отримання експериментальних речовин для проведення клінічних досліджень або використання отриманих речовин як аналітичних стандартів. Насправді це завуальоване виробництво психоактивної продукції. В інших сферах народного господарства, крім дослідницької та рекреа-

ційної, нові аналоги нарко- та психоактивних речовин, які синтезуються, не використовуються і не використовувалися. Ці речовини є аналогами наркотичних засобів і психотропних речовин лише за дією через те, що вони не віднесені до наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і відносно них не завжди є висновки Державної служби України з контролю за наркотиками щодо віднесення їх до таких аналогів.

Упродовж 11 місяців 2012 року в НДЕКЦ при ГУМВС України в Запорізькій області було досліджено 6 таких речовин (при цьому було зафіксовано 15 випадків їх вилучення) — похідних аміноалкілолдолів і фенілетиламіну, які не є наркотичними засобами, психотропними речовинами або прекурсорами та не віднесені до їх аналогів.

Загалом дослідження засобів і речовин, що перебувають у незаконному обігу, з метою визначення їх хімічного складу (найефективнішим для цього є метод газорідинної хроматографії з мас-детектуванням) проводяться в Україні в обмеженій кількості експертних установ: установах Міністерства юстиції України, Експертної служби МВС України, експертних підрозділах Державної митної служби України та Служби безпеки України. Із залученням фахівців МВС, МОЗ, ДМС та СБ України, а також інших фахівців з аналізу наркоситуації в Україні Державна служба України з контролю за наркотиками визначає перелік речовин, які вилучалися з незаконного обігу упродовж звітнього періоду, і приймає рішення щодо необхідності внесення їх до Переліку змін шляхом доповнення окремими позиціями [5, 6]. Проте сьогодні в експертних установах немає обов'язкової звітності щодо видів і кількості випадків вилучення речовин, які вони досліджували після вилучення з незаконного обігу, що не внесені до відповідних Переліків та не є аналогами наркотичних засобів і психотропних речовин (згідно з висновками Державної служби України з контролю за наркотиками). Також слід зауважити, що навіть віднесення окремих речовин до наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів не дає можливості слідчим і судовим органам України правильно кваліфікувати правопорушення, пов'язані зі зберіганням або навіть збутом контрольованих речовин. Це зумовлено тим, що вага речовини, яка є достатньою для початку кримінального провадження або для висновку щодо зберігання або збуту великих чи особливо великих кількостей контрольованих речовин, регулюється іншим правовим документом — наказом МОЗ України від 01.08.2000 р. № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» [2]. У разі відсутності контрольованих речовин у цих таблицях їх зберігання або збут не будуть мати жодних правових наслідків.

Як приклад, можна навести факт вилучення на митниці контрабандного вантажу особливо небезпечної психотропної речовини — синтетичного канабіноїду АМ-2201, який надійшов з Китаю в Україну у міжнародному поштовому відправленні. Незважаючи на те, що маса вилученого АМ-2201 становить понад 10 г, віднести цю кількість до великих або особливо великих розмірів було неможливо, зважаючи на те, що подія сталася до виходу наказу МОЗ України від 11.04.2012 р. № 253 «Про внесення змін до наказу МОЗ України від 01.08.2000 № 188», який встановив великі розміри АМ-2201 у межах від 0,15 г до 1,50 г, а особливо великі розміри — від 1,50 г і більше.

Отже, сьогодні на часі доцільним є введення в усіх експертних установах України обліку досліджуваних ними речовин, які є похідними найпоширеніших нарко- та психоактивних речовин та їх прекурсорів (насамперед похідних фенілетиламіну та аміноалкіліндолів), з обов'язковим наданням цієї інформації до Державної служби України з контролю за наркотиками. Також чинні нормативно-правові документи, що регулюють обіг контрольованих речовин, необхідно доповнити чітким визначенням невеликих, великих та особливо великих розмірів контрольованих речовин, яке має надаватися одночасно з віднесенням їх до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Список використаної літератури

1. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» (зі змінами, внесеними постановами від 12.12.2002 № 1890, від 04.06.2008 № 518, від 02.12.2009 № 1298, від 31.05.2010 № 373, від 05.01.2011 № 4, від 05.12.2012 № 1129) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rada.gov.ua.

2. *Наказ* МОЗ України від 01.08.2000 № 188 « Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» (зі змінами, внесеними наказами від 29.07.2010 № 634, від 11.04.2012 № 253) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/-portal/dn_20000816_188.html.

3. *Селиванов М.П.* Антинаркотичне законодавство України. Історія. Теорія. Коментар / М.П. Селиванов, М.С. Хруппа. — К. : Юрінком, 1997. — 352 с.

4. *Вієвський А.М.* Зріз наркотичної ситуації в Україні 2012 року (дані 2011 року) / А.М. Вієвський. — К., 2012. — 15 с.

5. *Вієвський А.М.* Національний звіт щодо наркотичної ситуації (дані 2010 року) для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності. Україна. Тенденції розвитку, поглиблений огляд з обраних тем / А.М. Вієвський. — К., 2011. — 96 с.

6. *Шаповалов В.О.* Порядок формування національного переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні з позиції фармацевтичного права / В.О. Шаповалов // Право України. — 2010. — № 2. — С. 213—222.